

Grzegorz Świst*

Uniwersytet Gdański

STOLICA APOSTOLSKA JAKO PODMIOT PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO

Wstęp

Podmiotowość Stolicy Apostolskiej wynika z dwóch źródeł. Pierwszym źródłem jest związek Stolicy Apostolskiej z Kościołem katolickim jako społecznością uniwersalną, która skupia ludzi ze wszystkich krajów świata. Drugim źródłem jest historyczny związek z państwem o małym obszarze terytorialnym, które nosi nazwę La Citta del Vaticano – Miasto Watykańskie.

Podmiotowość Stolicy Apostolskiej *de iure* i *de facto* jest powszechnie uznawana, jednak trzeba wziąć pod uwagę to, jakie są relacje w odniesieniu do Kościoła katolickiego i do Państwa-Miasta Watykańskiego.

Podmiotowość Stolicy Apostolskiej w stosunkach międzynarodowych ukształtowała się w drodze długotrwałego zwyczaju międzynarodowego. Stolica Apostolska posiada zdolność do utrzymywania stosunków dyplomatycznych, zdolność do zawierania umów międzynarodowych, jak również zdolność do prowadzenia rozmów z podmiotami prawa międzynarodowego w charakterze mediatora¹.

1. Pojęcie Stolicy Apostolskiej

W odniesieniu do Stolicy Apostolskiej używa się także nazwy Stolica Święta, co w języku angielskim oznacza Holy See; w języku włoskim – Santa Sede; w języku łacińskim – Sancta Sedes. W języku polskim obie nazwy używane są zamiennie, lecz częściej stosowana jest nazwa Stolica Apostolska.

W Kodeksie Prawa Kanonicznego Jana Pawła II z 1983 r. w kan. 361 czytamy: „Przez Stolicę Apostolską lub Stolicę Świętą rozumie się w niniejszym Kodeksie nie tylko Biskupa Rzymskiego, lecz także – o ile nie wynika co innego z natury

* grzegorz.swist@prawo.ug.edu.pl

¹ J. Krukowski, *Kościół i Państwo*, Lublin 2000, s. 140.

rzeczy lub z kontekstu – Sekretariat Stanu, Radę Publicznych Spraw Kościoła, jak również inne instytucje Kurii Rzymskiej”².

Papież wykonuje swój urząd za pośrednictwem Kurii Rzymskiej, za pomocą której „załatwia sprawy Kościoła powszechnego i która w jego imieniu oraz jego autorytetem wykonuje zadania dla dobra i służby Kościołom”³. Kuria Rzymska składa się z następujących instytucji: Papieski Sekretariat Stanu, Rada Publiczna Spraw Kościoła, Kongregacje, Trybunały oraz inne instytucje (...).

Kuria Rzymska została powołana na mocy Konstytucji Apostolskiej *Immensa aeterni Dei* w dniu 22 stycznia 1558 r. przez papieża Sykstusa V. Kuria Rzymska obejmowała 15 kongregacji, które służyły pomocą papieżowi w kierowaniu Kościołem na świecie.

W 1912 r. nastąpiła reforma Kurii Rzymskiej, której dokonał papież Pius X na mocy konstytucji *Sapienti Consilio*. W związku z promulgacją Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. nastąpiły zmiany w funkcjonowaniu Kurii Rzymskiej.

W czasie Soboru Watykańskiego II papież Paweł VI dokonał istotnej reformy Kurii Rzymskiej i na mocy konstytucji *Regimini Ecclesiae* z dnia 15 sierpnia 1967 r. powołał 9 kongregacji, 3 sekretariaty i 5 urzędów⁴.

W 1988 r. papież Jan Paweł II Konstytucją Apostolską *Pastor Bonus* dokonał kolejnej reformy Kurii Rzymskiej, w skład której weszły następujące dykasterie: Sekretariat Stanu, dziewięć kongregacji, trzy Trybunały, dwanaście rad, trzy urzędy oraz dwie instytucje: Prefektura Domu Papieskiego i Urząd Ceremonii Liturgicznych⁵.

Najwyższą władzę w Kościele zgodnie z kan. 331 posiada biskup rzymski, czyli papież. Z racji pełnionego urzędu każdy kolejny następca św. Piotra ma „najwyższą, pełną, bezpośrednią i powszechną władzę w Kościele, którą może wykonywać zawsze w sposób nieskrępowany”⁶. Władza Biskupa Rzymskiego jest powszechna i odnosi się do wszystkich osób i przedmiotów należących do Kościoła⁷.

W prawie międzynarodowym pojęcie Stolicy Apostolskiej jest tak samo pojmowane, jak w prawie kanonicznym.

Stolica Apostolska czy Stolica Święta jest to podmiot oparty na zasadzie hierarchicznej, podporządkowany papieżowi i sprawujący suwerenną władzę nad terytorium Państwa Watykańskiego. Z uwagi na fakt posiadania powyższych atrybutów jest powszechnie uznawana przez inne państwa jako podmiot prawa międzynarodowego.

² Kodeks prawa kanonicznego, Poznań 1984, Kan. 361, s. 171.

³ Tamże.

⁴ Zob. E. Szafrowski, *Kuria Rzymska*, Warszawa 1981, s. 7–24.

⁵ Z. Grocholewski, *Zreformowana Kuria Rzymska w służbie Kościoła powszechnego*, *L'Osservatore Romano* 1988, nr 6, s. 26–28.

⁶ Kodeks prawa..., Kan. 331, s. 157.

⁷ J. Krukowski, *Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego*, Lublin 1985, s. 65–66.

Obecność Stolicy Apostolskiej w społeczności międzynarodowej opiera się na trzech zasadach: suwerenności duchowej, neutralności i ponadustrojowości⁸.

Suwerenność Stolicy Apostolskiej określa prawo kanoniczne, według którego posiada ona osobowość moralną z ustanowienia Bożego⁹. W okresie kiedy Stolica Apostolska pozbawiona była suwerenności terytorialnej, była jednak podmiotem prawa międzynarodowego ze względu na swoją suwerenność duchową.

Do tej zasady suwerenności duchowej nawiązał Jan Paweł II podczas swego przemówienia w ONZ w dniu 2 października 1979 r. Podkreślił znaczenie suwerenności duchowej jako atrybutu suwerenności międzynarodowej Stolicy Apostolskiej¹⁰.

Można zauważyć, że suwerenność duchowa Stolicy Apostolskiej nie opiera się na potencjale ekonomicznym czy militarnym, ale na autorytecie moralnym, który jest uznawany przez członków wspólnoty międzynarodowej.

Drużga zasada dotycząca neutralności występuje w podwójnym znaczeniu: jako instytucji prawnej i jako zasady prowadzenia polityki międzynarodowej. Neutralność oznacza, że Stolica Apostolska nie angażuje się w żaden konflikt zbrojny na świecie, a zawsze występuje jako autorytet moralny i przypomina o poszanowaniu praw ludzi i narodów we wspólnocie międzynarodowej.

Zasada ponadustrojowości została przedstawiona w Konstytucji soborowej o kościele w świecie współczesnym *Gaudium et Spes*, gdzie w nr 76 czytamy: „Kościół, który z racji swojego zadania i kompetencji w żaden sposób nie utożsamia się ze wspólnotą polityczną, ani nie wiąże się z żadnym systemem politycznym, jest zarazem znakiem i zabezpieczeniem transcendentnego charakteru osoby ludzkiej”¹¹.

Wielokrotnie w wypowiedziach Stolicy Apostolskiej zasada ponadustrojowości była podkreślana przez papieży, czego przykładem może być wypowiedź papieża Jana XXIII, który podczas uroczystości odebrania nagrody im. Balzana w dniu 7 marca 1963 r. powiedział: „Nagroda stanowi hołd oddany nieustannej akcji Kościoła i papieżstwa na rzecz pokoju, akcji, którą okoliczności czasów współczesnych jeszcze bardziej uwydatniły, nie umniejszając w niczym wolnej i całkowitej suwerenności papieżstwa, ukazały one na tle współzawodnictwa międzynarodowego – zbrojnego czy słownego – doskonałą ponadnarodową neutralność Kościoła i jego głowy widzialnej”¹².

W czasie pierwszej wizyty w Polsce 2 czerwca 1979 r. Jan Paweł II skierował słowa do władz PRL: „Kościół dla (...) swojej działalności nie pragnie żadnych przywilejów, a tylko i wyłącznie tego, co jest niezbędne do spełnienia jego misji.

⁸ R. Buchała, *Stolica Apostolska w stosunkach międzynarodowych*, Chrześcijanin w świecie 1980, nr 11–12, s. 95–112.

⁹ *Kodeks prawa...*, Kan. 113, s. 73.

¹⁰ Jan Paweł II, *Na forum pokoju i sprawiedliwości*, Orędzie do ONZ w Nowym Jorku 2.X.1979 (w: *Nauczanie społeczne 1978–1979*, t. II, Warszawa 1982, s. 309.

¹¹ <http://soborowa.strefa.pl/watykan-ii.html>

¹² R. Rajcecki, *Stolica Apostolska wobec rozbrojenia*, Warszawa 1989, s. 115.

Prezentuje także otwarte stanowisko w stosunku do każdego kraju i ustroju, szukając przede wszystkim w nich dobra człowieka”¹³.

Potwierdzeniem zasady ponadustrojowości Stolicy Apostolskiej są kontakty dyplomatyczne z licznymi krajami na świecie oraz prowadzenie dialogu z poszanowaniem praw poszczególnych państw i narodów.

2. Historia podmiotowości publicznoprawnej Stolicy Apostolskiej

Na przestrzeni wieków uznanie podmiotowości Stolicy Apostolskiej w stosunkach międzynarodowych opierało się na zasadzie zwyczaju, który był uznawany przez inne państwa. Od czasów starożytności wyróżnić można trzy etapy pozycji Stolicy Apostolskiej w stosunkach międzynarodowych.

Pierwszy etap obejmował okres od edyktu mediolańskiego z 313 r., kiedy cesarz Konstantyn Wielki uznał wolność Kościoła, aż do zjednoczenia Republiki Włoskiej w 1870 r., czyli do momentu aneksji Rzymu przez Państwo włoskie.

W połowie VIII w. król Franków Pepin Mały nadał papieżowi Stefanowi II na własność terytorium zwane *Patrimonium Sancti Petri*, nad którym kolejni papieże sprawowali doczesną władzę. Niektórzy uważają, iż darowizna Pepina Małego była początkiem podmiotowości terytorialnej Kościoła, a więc podmiotowości nie tylko w sensie duchowym, ale także w sensie suwerenności terytorialnej.

Według niektórych historyków można powiedzieć, że od 756 r. powstało Państwo Kościelne, w którym papież sprawował podwójną władzę zarówno nad państwem jak i nad Kościołem¹⁴.

W średniowieczu rywalizacja pomiędzy władzą cesarską a papieską przyczyniła się do wyodrębnienia dwóch niezależnych władz: suwerennej władzy cesarza w porządku doczesnym i suwerennej władzy papieża zarówno w porządku doczesnym, jak i w porządku duchowym. W okresie rozpadu chrześcijańskiego Cesarstwa Rzymskiego nastąpiło powstanie wielu państw, których władcy przypisywali sobie suwerenność doczesną, która była związana z określonym terytorium. W odniesieniu do papieża z racji posiadania podwójnej władzy, miał on władzę duchową nad Kościołem oraz władzę doczesną, która rozciągała się nad terytorium Państwa Kościelnego. Obie władze papieża do 1870 r. były powszechnie uznawane w relacjach z innymi państwami jako podmiot prawa międzynarodowego.

Drugi etap podmiotowości Stolicy Apostolskiej trwał od 1870 r. do momentu zawarcia Paktów Laterańskich w 1929 r. Na mocy Paktów Laterańskich została rozwiązana tzw. kwestia rzymska, czyli uregulowano stosunki pomiędzy Republiką Włoską a Stolicą Apostolską. W 1870 r. Stolica Apostolska utraciła całe terytorium Państwa Kościelnego, co spowodowało, że została pozbawiona suwe-

¹³ Jan Paweł II, *Do władz PRL w Belwederze*, Warszawa–Belweder, 2.06.1979 (w:) *Nauczanie Społeczne. Pielgrzymka do Polski 1979*, Warszawa 1982, s. 16.

¹⁴ M. Banaszak, *Historia Kościoła katolickiego*, t. II, Warszawa 1987, s. 21.

renności doczesnej, jednak zachowała suwerenność duchową w całym Kościele katolickim. W latach, od 1870 r. do 1929 r., Stolica Apostolska była na świecie jedynym podmiotem publicznego prawa międzynarodowego, który nie posiadał swojego terytorium. W tym czasie kolejni papieże, podobnie jak w poprzednich wiekach, kontynuowali prawo wysyłania swoich ambasadorów do państw i zawierali dwustronne umowy międzynarodowe z państwami.

Kiedy w 1870 r. doszło do zjednoczenia Republiki Włoskiej, przeciwnikiem tego zjednoczenia był papież Pius IX, który ogłosił się „więźniem Watykanu”. Ten papież został pozbawiony Państwa Kościelnego, a jego była siedziba na Kwirynale została zamieniona na siedzibę króla Republiki Włoskiej Wiktora Emanuela II.

W dniu 13 maja 1871 r. zostały uchwalone *Ustawy Gwarancyjne*, gdzie w art. 1 zostały zagwarantowane Stolicy Apostolskiej prerogatywy publicznego prawa międzynarodowego oraz zapewniono przedstawicielom dyplomatycznym przy Stolicy Apostolskiej przywileje i immunitety na terenie Włoch przewidziane przez prawo międzynarodowe¹⁵. Odpowiedzią na *Ustawy Gwarancyjne* była ogłoszona w dniu 15 maja 1871 r. przez papieża Piusa IX encyklika *Ubi nos*, w której uznał odebranie terytorium Państwa Kościelnego za niedopuszczalne¹⁶.

Od momentu zjednoczenia Włoch do czasu podpisania Paktów Laterańskich Stolica Apostolska nadal pełniła swoją funkcję dyplomatyczną, była mediatorem w konfliktach pomiędzy państwami, a zwierzchnicy państw katolickich i niekatolickich kontynuowali praktykę składania wizyt papieżowi jako suwerenowi.

Trzeci etap podmiotowości Stolicy Apostolskiej został zapoczątkowany przez podpisanie Paktów Laterańskich pomiędzy Stolicą Apostolską a Państwem Włoskim w dniu 11 lutego 1929 r. Na mocy tego traktatu Włochy uznały suwerenność Stolicy Apostolskiej w stosunkach międzynarodowych. Zostało to zapisane w artykule 2 Paktu Laterańskiego, gdzie czytamy: „Włochy uznają suwerenność Stolicy Apostolskiej w dziedzinie międzynarodowej jako atrybut należący do jej natury, w zgodności z jej tradycją i z wymogami jej misji w świecie”¹⁷.

Suwerenność Stolicy Apostolskiej wynika z trzech aspektów. Pierwszy aspekt jest związany z podstawowym atrybutem dotyczącym natury prawnej Stolicy Apostolskiej.

Drugi aspekt ma swoje potwierdzenie historyczne w relacjach pomiędzy Stolicą Apostolską a pozostałymi państwami, z którymi nawiązuje stosunki dyplomatyczne.

Trzeci aspekt dotyczy misji Kościoła w świecie zgodnej z wolą Założyciela Kościoła.

¹⁵ https://pl.wikipedia.org/wiki/Ustawa_gwarancyjna.

¹⁶ https://it.wikipedia.org/wiki/Ubi_nos.

¹⁷ Acta Apostolicae Sedis 21, 1929, art.2, „L'Italia riconosce la sovranita della Sante Sede nel campo interazionale come attributo inerente alla sua natura, in conformita alla sua tradizione ed alle esigenze della sua missione nel mondo”, s. 210.

Na mocy Paktu Laterańskiego utworzono całkowicie nowe Państwo–Miasto Watykańskie.

Celem utworzenia nowego państwa było „zapewnienie Stolicy Apostolskiej absolutnej i widzialnej niezawisłości”, jaką jest suwerenność w stosunkach międzynarodowych¹⁸. W dniu podpisania Traktatu Laterańskiego papież Pius XI wygłosił przemówienie i jasno wskazał, że celem utworzenia nowego państwa było zapewnienie Biskupowi Rzymu pełnej, swobodnej i suwerennej władzy w stosunkach międzynarodowych, którą utracił w 1870 r.¹⁹

Od czasu podpisania Traktatu Laterańskiego można powiedzieć, że Stolica Apostolska aktywnie uczestniczy na forum międzynarodowym, czego przejawem jest aktywna działalność dyplomatyczna oraz ustanawianie swoich przedstawicieli przy państwach nie tylko katolickich, ale także przy państwach świeckich. Stolica Apostolska posiada także swoich delegatów przy organizacjach międzynarodowych, zawiera nowe konwencje międzynarodowe oraz jest mediatorem w pokojowych rozwiązaniach konfliktów na świecie.

3. Stolica Apostolska a Miasto Watykańskie

Kiedy na mocy Traktatu Laterańskiego zostało utworzone nowe państwo, zwane Miastem Watykańskim, zostało ono uznane jako nowy podmiot publicznego prawa międzynarodowego w świecie. Miasto Watykańskie obejmujące niewielką przestrzeń terytorialną 0,44 km², podlega władzy papieża, który wykonuje swoje zwierzchnictwo za pośrednictwem Stolicy Apostolskiej. Państwo-Miasto Watykańskie ma zapewnić wolność, niezawisłość, a przy załatwianiu spraw Kościoła powszechnego ma zapewnić suwerenność Stolicy Apostolskiej.

Można zauważyć, że terytorium Państwa-Miasta Watykańskiego nawiązuje do tradycji dawnego państwa kościelnego, które istniało od czasów karolińskich do 1870 r.²⁰

Zgodnie z art. 3 Paktu Laterańskiego, kiedy zostało utworzone Państwo-Miasto Watykan właściwym podmiotem prawa międzynarodowego pozostał Kościół oraz Stolica Apostolska.

Warto zastanowić się, jakie zachodzą relacje pomiędzy Stolicą Apostolską, a Państwem-Miastem Watykan, jako podmiotami prawa międzynarodowego.

W literaturze wyróżnia się dwie przeciwstawne koncepcje: monistyczną i dualistyczną.

Zwolennicy koncepcji monistycznej uważali, że po utworzeniu Państwa Watykańskiego istnieje nadal tylko jeden podmiot w stosunkach międzynarodowych. W grupie tych zwolenników występowały różnice w pojmowaniu, kto jest

¹⁸ A.Mercatti, *Raccolta di concordati su materie ecclesistiche tra la Santa Sede e le autorità civili*, Vol. II, Città del Vaticano 1954, s. 84.

¹⁹ *Acta Apostolicae Sedis* 21, 1929, s. 105.

²⁰ A.Mercatti, *Raccolta di concordati su materie ecclesistiche tra la Santa Sede e le autorità civili*, Vol. II, Città del Vaticano 1954, s. 84.

tym jedynym podmiotem prawa międzynarodowego, czy Stolica Apostolska, czy Państwo Watykańskie. Jedni uważali, że tym podmiotem prawa międzynarodowego jest Stolica Apostolska, gdyż Miasto Watykańskie według nich nie spełniało wszystkich elementów państwa. Uważali oni, że jest to tylko kompleks budowli, nad którymi w Traktacie Laterańskim Włochy w myśl art. 2 przyznały „Stolicy Apostolskiej pełną własność”. Zwolennicy koncepcji monistycznej uważali, że miasto Watykan jest raczej enklawą, która posiada przywilej eksterytorialności, a nie jest prawdziwym państwem²¹.

Należy jednak zwrócić uwagę, że na podstawie Traktatu Laterańskiego Miasto Watykan posiada elementy istotne dla każdego państwa, takie jak np.: terytorium, ludność, wyłączną suwerenność, nienaruszalność przestrzeni powietrznej czy neutralność.

Kiedy w dniu 29 czerwca 1929 r. zostały ratyfikowane Pakty, papież Pius XI promulgował ustawę konstytucyjną Państwa-Miasta Watykan²².

Inni zwolennicy koncepcji monistycznej uważali, że należy wyróżnić dwie suwerenności, zasadniczo odrębne – duchową i doczesną, których Stolica Apostolska w momencie podpisania Paktów Laterańskich była jedynym podmiotem. Trzeba jednak zauważyć, że Stolica Apostolska posiadała podmiotowość w stosunkach międzynarodowych wcześniej, niż powstało nowe Państwo-Miasto Watykan.

Zwolennicy koncepcji dualistycznej uważali, że Miasto Watykańskie posiadało atrybut suwerenności doczesnej, czyli że posiadało terytorium, które otrzymało na mocy Traktatu Laterańskiego. Natomiast Stolica Apostolska była pozbawiona terytorium, ale za to posiadała zawsze suwerenność duchową, której na przestrzeni wieków nigdy nie utraciła.

W celu wyjaśnienia relacji, jakie zachodzą pomiędzy Stolicą Apostolską i Państwem Watykańskim, należy zwrócić uwagę na relacje, jakie zachodzą pomiędzy tymi dwoma podmiotami międzynarodowego prawa publicznego, które mają całkowicie inne zadania.

Stolica Apostolska reprezentująca Kościół katolicki ma do spełnienia w świecie misję duchową, natomiast Państwo-Miasto Watykan, które zostało utworzone przy udziale Stolicy Apostolskiej dla potwierdzenia jej wolności i niezależności, ma do spełnienia w świecie misję doczesną²³.

Reasumując można stwierdzić, że Stolica Apostolska w prawie międzynarodowym występuje w sprawach natury duchowej, angażując się, np. w sprawie poszanowania praw człowieka w świecie współczesnym, natomiast Państwo-

²¹ Preambuła do Traktatu Laterańskiego, Mercatti, *Raccolta di concordati su materie ecclesistiche tra la Santa Sede e le autorità civili*, Vol. II, Citta del Vaticano 1954, s. 84.

²² Acta Apostolicae Sedis 21, 1929, s. 430 n.

²³ W. Schulz, *Lo Stato Della Citta del Vaticano e la Santa Sede. Alcune riflessioni intorno al. loro rapporto giuridico*, Apollinaris 51, 1978, s. 661–674.

-Miasto Watykan występuje w prawie międzynarodowym w kwestiach dotyczących m.in. podpisywania umów międzynarodowych.

4. Stosunki dyplomatyczne Stolicy Apostolskiej

Stolica Apostolska jako podmiot prawa międzynarodowego ma prawo legacji czynnej, czyli wysyła swoich przedstawicieli dyplomatycznych do różnych państw i organizacji międzynarodowych. Stolica Apostolska posiada również prawo do legacji biernej, czyli może przyjmować u siebie przedstawicieli dyplomatycznych z różnych krajów świata.

Tradycja stosunków dyplomatycznych sięga IV wieku, kiedy Biskup Rzymu wysyłał swoich przedstawicieli do różnych kościołów jedynie w sprawach, które dotyczyły wyłącznie spraw wewnętrzkościelnych. W starożytności papieże wysyłał swoich przedstawicieli na sobory powszechne i synody lokalne w celu załatwienia konkretnych spraw dotyczących życia Kościoła²⁴.

Biskup Rzymu od początku IX w. wysyłał swoich przedstawicieli do poszczególnych krajów, aby *legati missi* w tych krajach załatwiali określone sprawy dotyczące wyłącznie Kościoła.

Stałe przedstawicielstwo dyplomatyczne Stolicy Apostolskiej datuje się w świecie od XV w. i zostało ono ustanowione przez papieży: Sykstusa IV i Aleksandra VI. W 1492 r. papież Aleksander VI ustanowił pierwsze stałe przedstawicielstwo dyplomatyczne i zostało ono ustanowione przy królu Hiszpanii. Rok później papież Aleksander VI bullą *Inter Cartera* podzielił pomiędzy dwoma katolickimi królestwami Hiszpanią i Portugalią strefy wpływów w nowo odkrytych krajach. Ten podział został potwierdzony przez następnego papieża, Juliusza II, który sprawował urząd Biskupa Rzymu w latach 1503–1513.

W epoce nowożytnej Stolica Apostolska występowała w roli mediatora na kongresach międzynarodowych, przyczyniając się do zawarcia wielu traktatów pokojowych, w tym do podpisania w 1648 r. w Münsterze Traktatu westfalskiego kończącego 30. letnią wojnę religijną w Europie.

Od XIX w. nastąpiło ożywienie stosunków dyplomatycznych pomiędzy Stolicą Apostolską a innymi państwami.

Prawo do aktywności dyplomatycznej papieża, jako głowy Kościoła, potwierdził kongres wiedeński w 1815 r. W tym czasie Stolica Apostolska, oprócz stałych stosunków dyplomatycznych z państwami katolickimi, nawiązała nowe stosunki dyplomatyczne z państwami muzułmańskimi z Bliskiego Wschodu, z państwami świeckimi, oraz stosunki dyplomatyczne z państwami prawosławnymi. W krajach, gdzie nie było stałego przedstawicielstwa dyplomatycznego, Stolica Apostolska ustanawiała jedynie delegatury apostolskie.

²⁴ M. Olivieri, *Natura e funzioni dei legati pontifici nella storia e nel contesto ecclesiologico del Vaticano II*, Citta del Vaticano 1982, s. 17–23.

Współczesna dyplomacja kościelna opiera się na dokumencie *motu proprio Sollicitudo Omnium Ecclesiarum*, czyli *Troska o wszystkie Kościoły*, wydanym przez Pawła VI w dniu 24 czerwca 1969 r. Na mocy tego dokumentu dokonano reformy działalności dyplomatycznej Stolicy Apostolskiej, polegającej na poszanowaniu wolności religijnej w wymiarze wspólnotowym i instytucjonalnym.

Główne kierunki w relacjach Stolicy Apostolskiej z innymi państwami zostały wskazane już w Konstytucji duszpasterskiej o kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* z 1965 r., wydanej przez papieża Pawła VI. W tej konstytucji zwrócono uwagę, że obustronne stosunki pomiędzy państwem a Kościołem muszą być oparte na współpracy polegającej na wzajemnym poszanowaniu niezależności i autonomii, przy jednoczesnym poszanowaniu rozbieżności, które mogą zaistnieć w relacjach pomiędzy Stolicą Apostolską a innymi państwami.

Stolica Apostolska posiada także przy organizacjach międzynarodowych stałe misje dyplomatyczne, w tym stałego obserwatora przy ONZ w Nowym Jorku. Jest to wynikiem pragmatycznej reguły Stolicy Apostolskiej polegającej na tym, że w organizacjach wielonarodowych obecność Stolicy Apostolskiej ogranicza się tylko do posiadania misji stałych obserwatorów.

Stolica Apostolska posiada także stałych obserwatorów przy Biurze Narodów Zjednoczonych i Instytucjach Wyspecjalizowanych w Genewie, Biurze Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju Przemysłowego w Wiedniu, Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa (FAO, IFAD, PAM, CMA) w Rzymie, Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO) w Paryżu, Radzie Europejskiej w Strasburgu, Międzynarodowej Organizacji Energii Atomowej (AIEA) w Wiedniu, Organizacji ds. Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OSCE) w Wiedniu, Organizacji Państw Amerykańskich (OAS) w Waszyngtonie czy Światowej Organizacji Turystyki (OMT) w Madrycie, a także stałych przedstawicieli w międzynarodowych organizacjach pozarządowych w randze delegatów²⁵.

Po zakończeniu Soboru Watykańskiego II nastąpiło dalsze powiększenie liczby przedstawicieli dyplomatycznych Stolicy Apostolskiej w świecie. W 1965 r. Stolica Apostolska utrzymywała stosunki dyplomatyczne z 56 państwami, w których w randze dyplomaty służyło 51 legatów papieskich, 9 stałych obserwatorów oraz 17 legatów w randze delegatów apostolskich. Stosunki dyplomatyczne Stolicy Apostolskiej z innymi państwami w kolejnych latach od zakończenia Soboru Watykańskiego II wzrosły do liczby 298 przedstawicielstw dyplomatycznych w różnej randze dyplomatycznej. W 1970 r. Stolica Apostolska ustanowiła stałego obserwatora przy Radzie Europy, który był akredytowany przy dworze belgijskim i luksemburskim. Przy Unii Europejskiej w 1996 r. ustanowiono osobną nuncjaturę Stolicy Apostolskiej, która posiada status misji dyplomatycznej. Warto

²⁵ T. Olejarz, *Podmiotowość w Stolicy Apostolskiej w stosunkach międzynarodowych*, Lublin 2009, s. 90.

podkreślić, że Stolica Apostolska jako państwo neutralne, nie jest i nie może być członkiem Sojuszu Atlantyckiego (NATO).

Liczne przedstawicielstwa dyplomatyczne państw, które mają swoich ambasadorów przy Stolicy Apostolskiej, są korzystne dla relacji pomiędzy państwami a Stolicą Apostolską, gdyż umożliwiają w sposób bezpośredni obserwowanie działalności papieża i Kurii Rzymskiej²⁶.

Stolica Apostolska za pośrednictwem Kurii Rzymskiej stanowi międzynarodowe centrum zarządzające Kościołem rzymskokatolickim, czyli jest centralą i dyplomatyczną administracją Stolicy Apostolskiej.

W stosunkach międzynarodowych Stolica Apostolska jest reprezentowana za pośrednictwem Sekretariatu Stanu, w strukturze którego znajdują się dwie sekcje: Sekcja Spraw Ogólnych i Sekcja ds. Relacji z Państwami²⁷. Sekcja Spraw Ogólnych, kierowana przez Substytuta (*sostituto*), koordynuje pracę Kurii i służy papieżowi pomocą w codziennych obowiązkach. Sekcja Spraw Ogólnych zajmuje się działalnością przedstawicieli Stolicy Apostolskiej w świecie, w szczególności w sprawach dotyczących kościołów partykularnych i załatwia sprawy dotyczące przedstawicielstw dyplomatycznych różnych państw przy Stolicy Apostolskiej. Wspólnie z innymi dykasteriami Kurii Rzymskiej zajmuje się reprezentacją Stolicy Apostolskiej przy organizacjach międzynarodowych.

Natomiast Sekcja ds. Relacji z Państwami zajmuje się przede wszystkim stosunkami dyplomatycznymi z państwami i innymi podmiotami prawa międzynarodowego, które wymagają porozumienia z rządami państw. Sekcja ta prowadzi działalność na rzecz dobra Kościoła katolickiego i społeczeństw z uwzględnieniem opinii miejscowych episkopatów w różnych krajach na świecie. W ramach działalności tej sekcji Stolica Apostolska, jako podmiot prawa międzynarodowego, zajmuje się sprawami, które wymagają porozumienia z rządami państw, które są stroną zawartego konkordatu, lub innej umowy międzynarodowej.

Sekcją ds. Relacji z Państwami kieruje Sekretarz Stanu, który jest wspomagany przez Sekretarza ds. Relacji z Państwami²⁸.

Można powiedzieć, że w oparciu o konstytucję apostolską Jana Pawła II *Pastor Bonus* kompetencje Sekretariatu Stanu służą wypełnianiu misji, jaką ma do spełnienia papież jako głowa Kościoła rzymskokatolickiego, a także jako przedstawiciel Stolicy Apostolskiej.

²⁶ Tamże, s. 91.

²⁷ E. Palyga, *Dyplomacja papieska 1914–1989*, Warszawa 1993, s. 75.

²⁸ V. Buonomo, *La Segreteria di Stato: competenze nella „funzione diplomatica”* (w:) *La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”*, s.177–178.

5. Umowy międzynarodowe pomiędzy Stolicą Apostolską a innymi państwami

Stolica Apostolska oprócz wyżej wspomnianych stosunków dyplomatycznych ma prawo do zawierania umów dwustronnych i wielostronnych z innymi podmiotami prawa międzynarodowego. Te umowy najczęściej nazywane konkordatami, regulują pozycję prawną kościołów partykularnych w państwach, z którymi zostały zawarte umowy międzynarodowe. Mają one różny charakter, w zależności od tego, jakie są relacje w danym kraju pomiędzy państwem a Kościołem.

Na przestrzeni od XI do XX w. Stolica Apostolska zawarła ok. 370 konkordatów²⁹. Pierwszym konkordatem był *Pokój wormacki* zawarty w dniu 20 września 1122 r. pomiędzy papieżem Kalikstem II a cesarzem Henrykiem V i zakończył on spór o inwestyturę. Można zauważyć, że ten pierwszy konkordat posłużył jako wzór dla następnych 25 umów zawartych przez Stolicę Apostolską z władcami chrześcijańskimi. Początkowo konkordaty były podpisywane w celu udzielania sobie wzajemnych przywilejów pomiędzy papieżami i monarchami, aby nie dochodziło do konfliktów pomiędzy nimi. Kiedy jednak władza świecka zaczęła ingerować w sprawy Kościoła, a szczególnie w obsadzanie stanowisk kościelnych, doszło do rozdzielenia kompetencji władzy duchowej i świeckiej.

W epoce współczesnej pojawiła się nowa koncepcja konkordatów, które miały strzec interesów Kościoła w państwach świeckich. W XIX w., w czasie pontyfikatu Piusa IX, Stolica Apostolska zawarła szczególnie dużo konkordatów, w ramach których przyznano w niektórych państwach religii katolickiej status religii oficjalnej. Były one kontynuacją poprzednich konkordatów, a dodatkowo gwarantowały Kościołowi wpływ na wychowanie, małżeństwo i rodzinę.

Po Soborze Watykańskim II nastąpiła istotna zmiana w relacjach Kościoła do świata. Ta zmiana wynikała z faktu, że Kościół od tego soboru otworzył się na dialog ze światem współczesnym, uznając, że każdemu człowiekowi przysługuje wolność religijna. Do tego czasu konkordaty dawały Kościołowi katolickiemu pozycję uprzywilejowaną w stosunku do innych społeczności religijnych, co było sprzeczne z zasadami wolności i równouprawnień wspólnot religijnych w poszczególnych państwach na świecie.

W dokumencie Soboru Watykańskiego II *Dignitatis humanae* w numerze 6 jest wyraźnie zaznaczone, że w każdym systemie prawa powinno być uznawane i respektowane prawo wszystkich obywateli i wspólnot religijnych do wolności religijnej w danym kraju³⁰.

²⁹ Chronologiczny spis konkordatów można znaleźć: C. Corral Salvador, J. Gimenez Martinez Carvajal, *Concordatos vigentes*, t. II, Madrid 1981, s. 65–99.

³⁰ http://www.nonpossumus.pl/encykliki/sobor_II/dignitatis_humanae/1.php.

W okresie posoborowym od 1964 r. Stolica Apostolska zawarła liczne konkordaty z wieloma państwami, zarówno świeckimi jak i niekatolickimi. W 1993 r. podpisała konkordat z Polską, który został ratyfikowany w 1998 r.

Umowę konkordatową podpisują dwa suwerenne, niezależne podmioty prawa międzynarodowego, czyli Stolica Apostolska i dane państwo, które są stronami tej umowy.

Na podstawie konkordatu uznaje się osobowość prawną Kościoła katolickiego, który działa na terenie kraju, z którym Stolica Apostolska nawiązała stosunki dyplomatyczne.

Konkordat gwarantuje wolność religijną w wymiarze indywidualnym, co oznacza, że każdy człowiek jest zarówno obywatelem danego kraju, jak i również wiernym Kościoła katolickiego.

W stosunkach międzynarodowych Stolica Apostolska jako podmiot prawa międzynarodowego podpisuje także umowy typu pozakonkordatowego. Przykładem tych umów mogą być: umowa zasadnicza, konwencja, traktat, porozumienie, *modus vivendi*³¹. Konkludując można powiedzieć, że zarówno konkordaty, jak i umowy pozakonkordatowe gwarantują wolność religijną w wymiarze indywidualnym i instytucjonalnym oraz są dostosowane do warunków życia i potrzeb ludzi wierzących w danym kraju.

6. Stolica Apostolska jako mediator w pokojowym rozstrzygnięciu sporów międzynarodowych

Stolica Apostolska posiada zdolność do podejmowania działalności mediacyjnej w sporach międzynarodowych, gdzie stronami konfliktu są państwa³². Papieże mogą podejmować funkcję mediacyjną z własnej inicjatywy lub na prośbę państw, które znajdują się w konflikcie. Zostało to zagwarantowane w Traktacie Laterańskim z 1929 r. w artykule 24, gdzie Stolicy Apostolskiej zagwarantowano suwerenność terytorialną nad Miastem Watykańskim oraz możliwość występowania w roli mediatora w pokojowym rozstrzygnięciu sporów międzynarodowych.

Już w średniowieczu papieże pełnili funkcję mediacyjną w pokojowym rozstrzygnięciu sporów międzynarodowych, ponieważ wynikało to z bezpośredniej władzy Kościoła w porządku doczesnym, kiedy papieże byli sędziami monarchów chrześcijańskich zarówno w sprawach duchowych jak i doczesnych.

Kompetencje Stolicy Apostolskiej jako mediatora w pokojowym rozstrzygnięciu sporów międzynarodowych uległy radykalnej zmianie w epoce nowożytnej. Wynikało to z faktu, że Stolica Apostolska zajęła pozycję neutralną wobec państw i była zapraszana jedynie do uczestnictwa w charakterze mediatora, a nie strony

³¹ T. Włodarczyk, *Konkordaty*, Warszawa 1974, s. 12.

³² S. Ferlito, *La Santa Sede e il mantenimento della pace: il caso del Beagle*, *Il Diritto ecclesiastico* 1985, 96, nr 1–2, s. 60–97.

podczas kongresów międzynarodowych, na których negocjowano wiele traktatów pokojowych.

Kiedy Stolica Apostolska utraciła swoją suwerenność doczesną, czyli kiedy przestało istnieć Państwo Kościelne w 1870 r., nastąpił wzrost autorytetu moralnego Stolicy Apostolskiej jako bezstronnego mediatora. Dużą aktywność w pokojowym rozstrzygnięciu sporów międzynarodowych wykazał Leon XIII, który podczas swojego pontyfikatu był zaangażowany w rozstrzygnięcie sporu między Wielką Brytanią a Portugalią oraz sporu między Stanami Zjednoczonymi a Hiszpanią.

Na przełomie XIX i XX wieku Stolica Apostolska czternastokrotnie negocjowała z państwami, w celu pokojowego rozstrzygnięcia sporów pomiędzy nimi.

Przykładem negocjacji może być inicjatywa papieża Piusa X, który jeszcze przed zamachem w Sarajewie proponował pokojowe rozwiązanie sporu pomiędzy Austrią i Serbią.

Natomiast w czasie pierwszej wojny światowej papież Benedykt XV wzywał strony konfliktu do zawarcia pokoju, do którego jednak nie doszło z uwagi na brak zgody ze strony Niemiec.

Stolica Apostolska w czasie pontyfikatu papieża Piusa XII podejmowała inicjatywy w celu zapobieżenia wybuchowi drugiej wojny światowej. Kolejny papież Paweł VI w latach 1966–1970 podejmował działania w celu zakończenia wojny w Wietnamie. W latach 1990–1992, w celu pokojowego rozstrzygnięcia konfliktu w Zatoce Perskiej, papież Jan Paweł II podejmował starania za pośrednictwem Sekretariatu Stanu, które zostały jednak odrzucone³³.

Stolica Apostolska była mediatorem w pokojowym rozstrzygnięciu sporu pomiędzy Chile i Argentyną w sprawie Kanału Bigalskiego. W 1999 r. Stolica Apostolska występowała z inicjatywą w sprawie pokojowego rozwiązania konfliktu w Jugosławii w sprawie Kosowa. W 2003 r. podczas wojny w Iraku Stolica Apostolska podjęła próbę pokojowej mediacji pomiędzy stronami, aby zapobiec agresji Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii. Jednak te pokojowe mediacje prowadzone przez Stolicę Apostolską zakończyły się niepowodzeniem.

Wydaje się, że w czasach współczesnych Stolica Apostolska w pokojowym rozwiązywaniu konfliktów pomiędzy państwami pełni funkcję mediatora w wyjątkowych sytuacjach, gdzie inne państwa nie znajdują płaszczyzny pokojowego porozumienia. Stolica Apostolska odwołuje się do nauczania Soboru Watykańskiego II i nauczania papieży, wskazując na fakt, iż w pokojowym rozstrzygnięciu konfliktów międzynarodowych należy zawsze odwoływać się do zasady sprawiedliwości i poszanowania prawa naturalnego.

³³ C. Cardia, *La soggettività intrnazionale della Santa Sede e i processi di integrazione europea*, Ius Ecclesiae. Rivista internazionale di diritto canonico, Roma 1999, t. XI, nr 2, s. 314–315.

Zakończenie

Niektórzy autorzy uważają, że początek podmiotowości prawnomiędzynarodowej Stolicy Apostolskiej datuje się od 756 r., kiedy powstało Państwo Kościelne.

Podmiotowość międzynarodowa Stolicy Apostolskiej była początkowo przejawem zwierzchnictwa terytorialnego nad Państwem Kościelnym, a w późniejszym czasie nad Państwem-Miastem Watykan.

Kiedy w 1870 r. Stolica Apostolska utraciła zwierzchnictwo terytorialne nad Państwem Kościelnym, pozostała nadal podmiotem prawa międzynarodowego, bo reprezentowała Kościół katolicki na świecie. W tym okresie pozycja Stolicy Apostolskiej nie tylko nie uległa osłabieniu, ale nastąpiło wzmocnienie autorytetu w relacjach międzynarodowych.

Zarówno Stolica Apostolska jak i Państwo-Miasto Watykan stanowią dwa odrębne podmioty prawa międzynarodowego, pomimo iż są personalnie związane ze sobą za pośrednictwem papieża, który jest jednocześnie głową Stolicy Apostolskiej oraz głową Kościoła katolickiego.

Reasumując można wyciągnąć wniosek, że jak niemożliwe jest rozdzielenie podmiotowości państwa i jego władzy, tak też nie można rozdzielić podmiotowości Kościoła katolickiego od podmiotowości Stolicy Apostolskiej.

Stolica Apostolska posiada przedstawicielstwa dyplomatyczne prawie we wszystkich krajach świata. Warto podkreślić fakt, że nuncjusz apostolski, który reprezentuje Stolicę Apostolską w danym państwie, z którym zostały nawiązane stosunki dyplomatyczne za pośrednictwem konkordatu, pełni funkcję dziekana wśród przedstawicieli korpusu dyplomatycznego. Nie jest to podyktowane jedynie tradycją, ale przede wszystkim uznaniem wysokiego autorytetu moralnego Stolicy Apostolskiej, która zachowuje swoją neutralność w stosunkach międzynarodowych.

Również w stosunkach międzynarodowych Stolica Apostolska posiada dużą aktywność w zawieraniu umów międzynarodowych, które określają sytuację kościołów partykularnych w poszczególnych krajach na świecie. Treść tych umów jest zawsze dostosowana do warunków danego państwa i uwzględnia historię, kulturę i tradycję oraz stosunek państwa do Kościoła.

Umowy, które zawiera Stolica Apostolska, powodują powstanie praw i obowiązków pomiędzy stronami, a z tego wynika, że Stolica Apostolska jest pełnoprawnym podmiotem stosunków międzynarodowych.

Reasumując można wyciągnąć wniosek, że dla istnienia podmiotowości Stolicy Apostolskiej w stosunkach międzynarodowych nie jest konieczne posiadanie suwerenności terytorialnej, ponieważ Stolica Apostolska, która reprezentuje Kościół katolicki na całym świecie, posiada suwerenność duchową i dlatego jest pełnoprawnym podmiotem prawa międzynarodowego.